

Portrett

Paulina Brandberg -
jämställdhetsministern som vill ta i med
hårdhandskarna

Nyhet

Kunstig intelligens – en trussel mot
demokratiet?

Leder

Var finns arbetsgivarna som vill anställa
unga kvinnor och män med två barn?

Nyhet

Stor økning i søknader: Islands regjering
søker strengere innvandringsregler

25. Mars 2024

Tema: Barnafödande och arbetsmarknaden

Nyhetsbrev fra Arbeidsliv i Norden 3/2024

Finansiert
av Nordisk
ministerråd

ARBEIDSLIV I NORDEN

Arbeidsforskningsinstituttet
OsloMet - storbyuniversitetet
Postboks 4 St. Olavs plass, 0130 Oslo

UTGIVER

Arbeidsforskningsinstituttet
På oppdrag fra Nordisk ministerråd
Nordisk ministerråd er ikke ansvarlig for
innholdet i artiklene

ANSVARLIG REDAKTØR

Björn Lindahl

EMAIL

ainredaksjon@gmail.com

WEB

www.arbeidslivinorden.org

Nyhetsbrevet utgis i en e-postutgave,
som kan bestilles gratis fra
www.arbeidslivinorden.org

ISSN 0809-9456 tildelt: Arbeidsliv i
Norden (online)

Innhold

Var finns arbetsgivarna som vill anställa unga kvinnor och män med två barn?.....	3
Ras för barnafödandet i hela Norden	5
Lone Schmidt: Hjælp Nordens unge til at få børn tidligere	8
Barnmorska – normbrytande yrke för svenska män	11
- Strukturerna opprätthåller den könsdelade arbetsmarknaden.....	14
Paulina Brandberg - jämställdhetsministern som vill ta i med hårdhandskarna.....	16
Jämställdhetsbarometern 2024: Tre markanta kvinnor har försvunnit från makten.....	20
Stor økning i søknader: Islands regjering søker strengere innvandringsregler	24
Kunstig intelligens – en trussel mot demokratiet?	26
EU-direktiv gir nordiske plattform-arbeidere nytt håp.....	29
Nordbor - utställningen som visar 500 år av nordisk historia.....	32

Var finns arbetsgivarna som vill anställa unga kvinnor och män med två barn?

Mars är månaden när jämställdheten brukar vara i fokus. I år visar AIN:s jämställdhet ett bakslag för kvinnornas andel av 24 maktpositioner i Norden. Men vi ser också på barnafödande, artificiell intelligens, EU:s plattformsdirektiv och isländsk flyktingpolitik.

LEDER

25.03.2024

AV BJÖRN LINDAHL, CHEFREDAKTÖR

Det är sällan Arbeidsliv i Norden går 500 år tillbaka i tiden. Stort sett rör vi oss i nutid. Men på Nordiska museet i Stockholm pågår just nu den stora utställningen Nordbor, där tusentals föremål ur museets samlingar presenteras på ett levande sätt genom att använda den senaste tekniken för att besökarna ska kunna interagera och beröras av historien man förmedlar.

Det är ursnyggt gjort. Bland de 37 livsöden man möter är Catharina Forsberg (1736–1788) som (med en skådespelares och en bildskärms hjälp) berättar hur hon utbildades till barnmorska. Hon valdes delvis ut för att hon hade ”smala, långa händer, som kunde rädda liv”.

Ungefär samtidigt började Sverige föra statistik över hur många barn som föddes per kvinna i Sverige. Fram till år 1900 var det talet över fyra barn per kvinna, så sjönk det snabbt. I fjol var talet 1,45 barn per kvinna – det lägsta som mätts sedan 1749!

Det fick oss att undra hur assisterad befruktning kan påverka födelsetalen. Danmark har varit ett föregångsland på det området, tack vare liberala regler. Men sedan 2021 är det tillåtet även i Norge och Sverige att sätta in donatorägg i samband med assisterad befruktning. Det har lett till att Danmarks största privata fertilitetsklínik, populärt bara kallad för ”Storken”, fått mindre att göra. För några veckor sedan gick kliniken.

På sin hemsida lugnar kliniken de kvinnor som har nedfrysta ägg och embryon att dessa har tagits hand om en annan klinik. Det finns idag möjligheter för kvinnor att frysa ned ägg, som en slags försäkring om de får problem med att bli gravida.

I USA erbjuder företag som Facebook och Google kvinnligt anställda att frysa ned ägg som en försäkring att kunna få barn senare, så kallad ”social freezing”. Omedelbart kan det

ses som ett slag för jämställdheten. Män har trots allt kunna frysa ned sina spermier. Det första barnet som föddes med spermier som frysts. Kom redan 1953. Men det var först 1999 som tekniken utvecklats så att det gick att få barn med frysta ägg.

Kostnaderna för en sådan nedfrysning är emellertid höga och innebär också en massiv hormonbehandling. Dessutom skapar det ett märkligt förhållande till arbetsgivaren. Inte är det någon garanti för att få barn heller.

- Jag har inte hört talas om att danska arbetsgivare betalar för social frysning, och jag hoppas att det inte att det sker, för det är en riktigt dålig idé för friska kvinnor, säger professor Lone Schmidt, en av Danmarks främsta experter på fertilitet och assisterad befruktning. Hon har en annan önskedröm:

- Det skulle få enorm betydelse för unga om arbetsgivare skickade signalen att de väldigt gärna skulle anställa unga kvinnor och män med två små barn.

Att bli barnmorska var en av de första yrkeskarriärerna för kvinnor. Idag är det nästan enbart kvinnor som söker den utbildningen. AIN har talat med två män som valt den banan.

- Stämningen när barnet kommer ut och föräldrarna tar emot det är magisk, säger en av dem, Henrik Lundius.

När vi intervjuade Paulina Brandberg, Sveriges jämställdhetsminister och biträdande arbetsmarknadsminister, var hon emellertid mer intresserad av skilsmässor. Att försöka minska våld mot kvinnor har alltid stått högt på jämställdhetsagendan. Men nu talas det också om ”ekonomiskt våld”.

- Ekonomiskt våld är ett sätt att behålla kontrollen över sin partner genom ekonomin. Till exempel i relationer där mannen tar skulder i kvinnans namn, så att kvinnan blir väldigt skuldsatt, vilket gör i sin tur att det blir väldigt svårt att hitta en annan bostad.

- Det finns också ekonomiskt våld i det vi kallar eftervåldet, efter att man har lämnat en relation. Ett problem som jag ofta fått är väldigt utdragna bodelningsprocesser, där den ena parten stretar emot, så att de här processerna tar flera år.

Som vi brukar har vi också sett vem som sitter på 24 olika maktpositioner i de fem nordiska länderna. Efter att tre markanta kvinnor försvann från sina positioner blev det ett ras för kvinnornas jämställdhet där.

Vi har också sett på vad det betyder att EU:s plattformsdirektiv till sist trätt i kraft och följt ett seminarium om artificiell intelligens, där det varnades mot att tro att EU:s så kallade AI Act löser alla problem.

På Island, till sist, går debatten högt om hur många flyktingar landet kan ta emot.

Mellan år 2018 och 2021 var det bara knappt 900 personer som ansökte om asyl på Island. År 2022 skedde en stor förändring. Det året kom det in 4 495 ansökningar och året därpå var det 4 159.

Ras för barnafödandet i hela Norden

Hur påverkas den nordiska arbetsmarknaden av att födelsetalen i alla de fem länderna har fallit till rekordlåga nivåer? Kan de metoder som finns för assisterad befruktning bidra till att öka antalet barn? Eller är bortfallet av utländska adoptioner större?

TEMA

25.03.2024

TEXT OCH FOTO: BJÖRN LINDAHL

Att diskutera födelsetal och adoptioner i förhållande till arbetsstyrkan kan verka väldigt abstrakt. Det är många andra faktorer som påverkar hur stor arbetsstyrkan är. Jämfört med migration, arbetslöshet, sjukfrånvaro, pensionsålder och andelen som jobbar deltid, betyder inte adoptioner och fertilitetsbehandling så mycket.

Dessutom dröjer det ju upp till 25 år innan de barn som föds idag kommer ut på arbetsmarknaden. Men det finns också snabbare konsekvenser: nybakade föräldrar får barnledigt och blir då borta från arbetsmarknaden under ett år.

Det tog bara några år efter att Louise Brown blev det första provrörsbarnet 1978 för att nordiska par som var barnlösa kunde få assisterad befruktning som innebar att ett ägg togs ut ur kvinnokroppen, befruktades och sattes in igen. 170 000

barn blivit till med hjälp av assisterad befruktning i Norden, enligt det nordiska forskningsregistret CoNARTaS. I registret finns både de barn som fötts med hjälp av ART (assisted reproduction technology) och de 7 850 000 barn som fötts utan hjälpmedel. Statistiken går fram till 2015 och omfattar också alla mödrar.

Den mest aktuella statistiken hittar man emellertid hos European Society of Human Reproduction and Embryology, ESHRE, som samlar in statistik från de europeiska länderna.

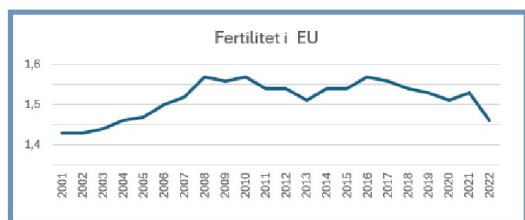
Så här såg det ut för fem år sedan, med vissa luckor i statistiken, enligt ESHRE, nästan 15 000 barn föds alltså i Norden med assisterad befruktning:

	Antal försök	Födda barn med ART	2019	2018
Danmark	14 007	5 516	6,3 %	
Finland	3 993	1 526	3,7 %	
Island	489	236		
Norge	7 122	2 076		
Sverige	12 128	5 448	4,7 %	

Statistiken är från 2019 för Danmark, Norge och Sverige, från 2018 för Finland och Island. Procentandel jämfört med av alla födslar saknas för Norge. Källa: ESHRE

Andelen kommer troligen att fortsätta att öka. Enligt Världshälsoorganisationen, WHO, har 17,5 procent av världens kvinnor och män problem med fertiliteten. Andelen är något högre i höginkomstländer jämfört med låginkomstländer. Spanien hade 2019 den högsta andelen barn med assisterad befruktning i Europa, med 8,9 procent.

En förklaring till att fertiliteten minskar är bland annat att kvinnorna väntar med att föda barn tills de blir äldre. Minskningen av fertiliteten ser kanske inte så dramatisk ut. För hela EU har antalet barn som föds per kvinna varierat från 1,43 som lägst och 1,57 som högst, de senaste 20 åren.

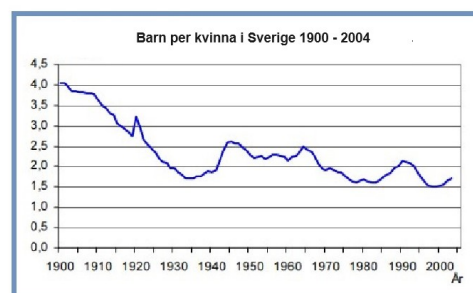
Fertiliteten mäts i antal levande barn per kvinna som föds i ett land. Källa: Eurostat

För att upprätthålla befolkningen i ett land med låg barndödlighet krävs det att kvinnorna får i genomsnitt 2,1 barn. Historisk sett skedde den mest dramatiska ändringen från början av 1900-talet, då det i Sverige föddes fyra barn per kvinna, till mitten av 1930-talet då talet hade sjunkit till 1,75. Efter det har det gått lite upp och ned, men dagens nivå på 1,45 barn per kvinna är det lägsta talet sedan 1749, då mätningarna inleddes.

Lägst i Norden ligger Finland med 1,32 barn per kvinna. I Island var motsvarande siffra 1,59 och i Danmark 1,55, enligt den finska Statistikcentralen. Källa: SCB

Bilden ser likadan ut om man ser på resten av Norden. Fertiliteten har fallit ungefär lika mycket i alla de nordiska länderna och i alla utbildningsgrupper, enligt Folkehelseinstituttet, FHI, i Norge.

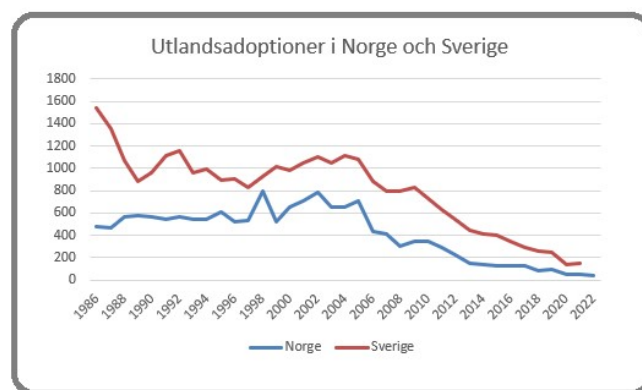
- En sådan parallell nedgång – trots att länderna drabbades olika av "finanskrisen" och har haft olika ekonomisk utveckling – kan betyda att fertilitetsfallet inte beror på folks ekonomiska situation, skriver FHI.

Att förbättra barnfamiljernas ekonomi verkar bara ha en marginell effekt på barnafödandet. Sydkorea, som är det land som har den lägsta fertiliteten i världen, med 0,72 barn per kvinna, har använt 270 miljarder dollar sedan 2006 för att försöka få upp barnafödandet, utan att lyckas.

I det läget kan en ökad satsning på assisterad befruktning framstå som en åtgärd med bara vinnare. Barnlösa personer får efterlängttade barn och staten får samtidigt (ett par decennier senare) nya skattebetalare.

Men i det räknestycket måste man också ta med vad som skulle skett om det inte hade funnits tillgång till assisterad befruktning. Tidigare var ett alternativ för de barnlösa att adoptera barn, i huvudsak från utlandet. Men av olika orsaker har utlandsadoptionerna minskat:

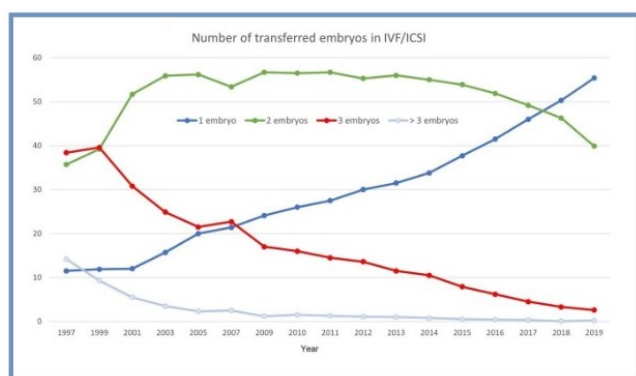
Som syns i diagrammet ovanför, där vi jämför utlandsadoptionerna i Sverige och Norge, var det ungefär 1000 barn i Sverige och 600 barn i Norge som adopterades från utlandet varje år, under de tjugo åren mellan 1986 och 2006. Så faller antalet adoptioner snabbt.

Sammanlagt, under perioden 2006 - 2022, adopterades det 3377 barn från utlandet till Norge. Om nivån hade fortsatt att ligga innan adoptionerna började minska, hade det adopterats 9 600 barn till Norge.

Till en viss grad har därför assisterad befruktning förträngt adoptioner.

Tekniken för assisterad befruktning har utvecklats på många sätt. Men det betyder inte att andelen lyckade graviditeter har ökat. Tvärtom har den sjunkit. Förklaringen är att man allt mer går bort från att placera flera embryon under behandlingen av en kvinna. Detta var tidigare en metod som gjorde att chanserna för en graviditet ökade. Men det innebar samtidigt att risken både för fostren och kvinnorna ökade.

Därför är det som regel bara ett embryo som sätts in. Island är det första landet i Europa där det inte föddes några tvillingar eller trillingar alls 2023, på grund av fertilitetsbehandling. Statistiken för tvillingar och trillingar ser ut så här i EU:

Det har gjort att antalet graviditeter som resulterar i att det föds levande barn har stagnerat och till och med sjunkit.

Snart 50 år efter Louise Brown kommer också de första av barnen som fötts med assisterad befruktning att börja pensionerna sig. Det gäller förstås också för den stora gruppen av barn som adopterades från utlandet fram till 2005. Efter det blir det inga tillfälliga ökningar av arbetsstyrkan av dessa två skäl, utan då blir frågan om det försvinner fler pensionärer som en gång föddes med assisterad befruktning, än det föds nya barn med den tekniken.

Att satsa på assisterad befruktning för att öka arbetsstyrkan kan ge en marginell effekt under ett antal år. Men det är knappast någon mirakelmedicin - annat än för de lyckliga föräldrarna.

Lone Schmidt: Hjælp Nordens unge til at få børn tidligere

Kvindelige medarbejdere i store amerikanske virksomheder kan som personalegode få nedfrosset æg og udsætte at få børn. En førende dansk ekspert i infertilitet anbefaler Nordens arbejdsgivere og regeringer at gå den modsatte vej og støtte unge i få børn som studerende eller nyansatte.

TEMA

25.03.2024

TEKST: MARIE PREISLER, FOTO: GORM KALLESTAD/NTB

Infertilitet har udviklet sig til en alvorlig folkesygdom både i Danmark, Norden og globalt, hver femte har problemer med fertiliteten, og markedet for fertilitetsbehandlinger boomer. Men der er ulighed, store omkostninger og en række kropslige gener forbundet med fertilitetsbehandling, som derfor ikke må stå alene som løsning.

Det vurderer en af Danmarks førende eksperter i infertilitet, Lone Schmidt, som efterlyser mere oplysning om fertilitet til unge og opfordring til gå i gang med at få børn tidligt. At raske kvinder får nedfrosset æg til senere brug, betegner hun

som "virkelig skidt" i forhold til at løse den alvorlige fertilitetssudfordring.

-Infertilitet er en udbredt og alvorlig folkesygdom i hele verden og også her i Norden, som er forbundet med store personlige og samfundsmæssige konsekvenser. De nordiske lande bør sikre, at fertilitetsbehandling ikke står alene. Norden kan med fordel også gøre en massiv indsats for at få unge til tidligere at gå i gang med at få børn, siger Lone Schmidt.

Lone Schmidt er professor ved Institut for Folkesundhedsvidenskab på Københavns Universitet. Foto: København universitet.

Hun er læge og professor med særlige opgaver og forsker gennem mere end 30 år i nedsat frugtbarhed og folkesundhed ved Institut for Folkesundhedsvidenskab på Københavns Universitet.

Ni ud af ti vil have to-tre børn

Hendes forskning viser blandt andet, at der blandt 18-22-årige danske mænd og kvinder er et stort ønske om både børn. Ni ud af ti vil gerne have børn. Og gerne to-tre stykker. Samtidig ønsker danske unge at være aktive på arbejdsmarkedet, og den nordiske velfærdsmodel skaber en unik mulighed for at begge ønsker kan opfyldes, fastslår professoren.

- I modsætning til resten af verden er der de nordiske samfund meget familieunderstøttende. Det er muligt at arbejde og samtidig være forælder for små børn. Der er i Norden betalt barsel til både mænd og kvinder, adgang til gode dagtilbud og verdens højeste erhvervsfrekvens for både fædre og mødre.

Alligevel får borgerne i Norden færre børn, end de egentlig gerne vil. Nordboer får desuden deres børn relativt sent, og mange behøver fertilitetsbehandling for at blive gravide.

- Vores forskning viser, at der er et stort uindfriet ønske blandt Nordens unge voksne om at få flere børn, så der er brug for at gøre noget ved de barrierer, unge voksne oplever i forhold til at gå i gang med at få børn tidligere.

Barrieren er ikke økonomi. Unge i Norden behøver ikke vente til efter endt uddannelse med at få første barn, sådan som det er tilfældet i Sydeuropa, forklarer Lone Schmidt.

Job og karriere først

Hun og forskerkollegaer på Institut for Folkesundhedsvidenskab har undersøgt, hvilke barrierer unge voksne så oplever, at de skal over, før de kan forsøge at få børn. En stor majoritet svarer, at de før ind skal finde en partner at dele ansvaret med, have en stabil parrelation og føle sig modne til forældreskab.

Derudover svarer mere end fire ud af ti, at de også skal have en god økonomi, være færdig med studierne, været startet en

karriere og have et tilpas stort hjem, for at føle sig klar til at forsøge at blive gravide.

- Vi kan se, at mange unge venter med at få børn, og det øger risikoen deres risiko for infertilitet. En stor andel får brug for fertilitetsbehandling, og kommer typisk først i gang med behandling så sent, at de 70 procent som får barn efter fertilitetsbehandling er reproduktivt set relativt gamle, når de bliver forældre, siger Lone Schmidt.

Tavse virksomheder

Hun efterlyser en bred debat i de nordiske lande, som kan røkke ved de forventninger, som unge har til sig selv, før de tør prøve at blive gravide. Hun opfordrer arbejdsmarkedets parter i at tage meget aktiv del i debatten og love unge, der tidligt får børn, at de også er attraktiv arbejdskraft:

- Det ville have enorm betydning for unge, hvis arbejdsgivere sendte det signal, at de meget gerne vil ansætte unge kvinder og mænd med to små børn. Jeg og andre eksperter i infertilitet har de seneste 15 år forsøgt at få de store arbejdsmarkeds-organisationer på banen om dette, men der er larmende tavshed fra arbejdsmarkedets parter.

Store internationale og amerikanske koncerner bidrager heller ikke til den udvikling, som Lone Schmidt anbefaler. Tværtimod. Google, Facebook og Twitter og andre har de senere år tilbudt deres kvindelige ansatte arbejdsgiverbetalt "social freezing", det vil sige at få udtaget og nedfrosset æg, så de kan udskyde det at få børn til et senere tidspunkt.

- Jeg har ikke hørt om danske arbejdsgivere, der betaler for social freezing, og jeg håber ikke, det foregår, for det er en virkelig dårlig ide for raske kvinder. Risikoen stiger ved at vente med at få børn, og det giver kvinden hele ansvaret for familiedannelsen, og sådan er det jo ikke i de nordiske lande, hvor manden har lige så meget del i forældreskabet som kvinden.

Mange ulemper

At få udtaget æg kræver desuden massiv hormonbehandling af to-tre omgange, hvilket er en heftig omgang for kvindens krop, forklarer Lone Schmidt. Behandlingen koster op imod 60.000 danske kroner og oveni kommer udgift til at holde æggene på frys i årevis. Udgifter som Lone Schmidt ikke mener, at det offentlige skal betale.

-Samtidig viser studier, at mange af kvinderne ikke henter de nedfrosne æg, hvilket formentlig kan hænge sammen med, at de typisk er midt i 30'erne, før de vælger "social freezing".

Ideelt set skulle æggene være udtaget, når kvinden er midt i eller i slutningen af 20'erne, forklarer hun.

- At få børn sent er samtidig en kæmpe belastning for kroppen, og børn af gamle forældre får ikke samme tid med deres forældre og bedsteforældre, som tidligere generationer fik.

Alle de konsekvenser bliver der ikke talt om, og jeg tror ikke, de unge kender til dem.

Mere viden om fertilitet

Hun anbefaler et massivt fokus på information om fertilitet til unge. Det er hendes vurdering, at unge ved alt for lidt om, hvad der fremmer og reducerer deres evne til at få børn. Desuden bør uddannelsessystemet gøres endnu mere forældrevenligt, og arbejdsmarkedets parter skal aktivt kommunikere og i praksis demonstrere, at unge med børn er attraktiv arbejdskraft som bliver rekrutteret.

Lone Schmidt, som i dag er 65 år, gik selv i gang med at prøve at få børn som 24-årig. Bare fordi hun havde lyst og uden at planlægge alverden. Hun oplever, at hendes unge studerende på universitetet anser det for næsten uansvarligt som ung bare at få børn af lyst:

-Jeg har undervist universitetsstuderende i 20 år og oplever den nye generation af studerende som meget optaget af at planlægge, og de har ekstremt høje forventninger til sig selv som forældre. Der er noget nyt på spil her.

Hver femte er udfordret

Vanskeligheder ved at få barn er et vilkår for hver femte dansker, viser den første undersøgelse i nyere tid af, hvor udbredt infertilitet er i befolkningen, som Lone Schmidt også har været med til at lave. Undersøgelsen "Infertilitet – Temarapport, Sundhedsprofil for Region Hovedstaden og kommuner 2021" blev offentliggjort i marts 2024.

Den fastslår, at infertilitet er et generelt samfundsproblem, som rammer alle grupper, men at der er stor ulighed i, hvem der kommer i behandling. Etnisk danske borgere og borgere med længere uddannelse får i langt højere grad fertilitetsbehandling end andre befolkningsgrupper.

Undersøgelsen er udarbejdet for sundhedsvæsenet i København og omegn, Region Hovedstaden. Og formanden for regionrådet i Region Hovedstaden, Lars Gaardhøj fra Socialdemokratiet, lover på baggrund af undersøgelsen at gøre noget ved uligheden i behandling:

"Undersøgelsen viser tydeligt, at infertilitet ikke kun er et individuelt problem for de mennesker, som har svært ved at få børn, men at det er et samfundsproblem. Problemet findes i alle grupper af vores befolkning, og for mig at er det vigtigt, at den hjælp, vi tilbyder borgerne i regionen, udbredes til alle, så adgang til behandling ikke er et spørgsmål om, hvor man har bor, eller hvilken baggrund man har," udtalte regionsrådsformanden i en pressemeddelelse, da rapporten blev offentliggjort.

Dansk klinik konkurs

Den danske regering har besluttet at fordoble antallet af forsøg i fertilitetsbehandling fra tre til seks (IVF-behandling), og at man gratis kan få hjælp i det offentlige sund-

hedsvæsen til at få barn nummer to via fertilitetsbehandling.?

Danmark er i forvejen et af de lande i verden med det højeste antal fertilitetsbehandlinger i forhold til befolkningens størrelse. Forekomsten af infertilitet er ikke højere i Danmark end i andre højdindkomstlande, men i Danmark er der en tilstrækkelig adgang til behandling af høj kvalitet – en mulighed, som også norske og svenske par i Sverige og Norge har gjort brug af, indtil lovgivningen om fertilitetsbehandling i Norge og Sverige blev liberaliseret for nylig.

Liberaliseringen betød at danske fertilitetsklinikker mistede kunder. En af dem, Danfert & Stork Fertilitetsklinik i København, er gået konkurs, fordi mange af kunderne var svenskere og nordmænd, som holdt op med at komme, da de kunne få behandling i hjemlandet. Konkursen skabte usikkerhed om, hvad der så ville ske med de nedfrosne æg. Konkursboet skriver på nettet, at æggene er flyttet sikkert til et andet.

Barnmorska – normbrytande yrke för svenska män

Den svenska arbetsmarknaden är mycket könssegregerad. Men det finns de som går mot strömmen. Som män som väljer ett yrke som barnmorska.

TEMA

25.03.2024

TEXT: FAYME ALM

- Jag var lite nervös första dagen på barnmorskeutbildningen, men när jag kom in i salen och såg en annan man blev jag glad. Jag var inte ensam.

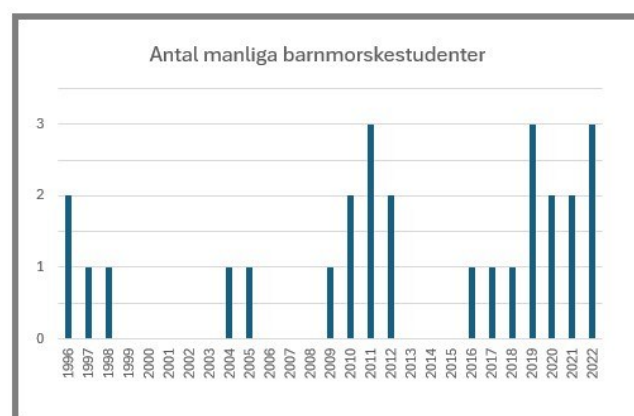
Det har snart gått ett år sedan Henrik Lundius blev färdig barnmorska. Utbildningen finansierade han första terminen genom att jobba extra på helgerna på barnakuten och därefter genom en utbildningsanställning som gav en grundlön.

Henrik Lundius, en av få svenska män som tagit en vidareutbildning som barnmorska. Foto: Privat.

Valet av specialistutbildning har han aldrig ångrat även om han mött viss skepticism under resans gång.

- När jag utbildade mig till sjuksköterska för fem, sex år sedan upplevde jag att det fanns enstaka lärare som förväntade sig att det enbart var kvinnor som ville bli barnmorskor, säger han till Arbeidsliv i Norden.

I Sverige har det utbildats 1-3 manliga barnmorskor per år sedan 1996. Utbildningen är tvåårig. Statistiken visar de som började varje termin, med början 1996-97. Totalt examinerades samma tidsperiod mellan 136 och 387 barnmorskor. Källa: Universitetskanslersämbetet

För att bli legitimerad barnmorska i Sverige är kravet att först vara legitimerad sjuksköterska. Sammanlagt är de två utbildningarna 4,5 år långa.

Misstro och privilegier...

När Henrik Lundius jobbade som undersköterska på en förlossningsavdelning en sommar innan han fick sin examen som sjuksköterska fanns det bland arbetskamraterna där de som inte trodde att en man skulle fungera på avdelningen.

- De förväntade sig att jag mest skulle sitta på expeditionen, men där fick de fel.

... men också lågt ställda förväntningar som var enkla att uppfylla.

- I mitt jobb ingick att bre mackor. Då kunde jag få höra: "Gud vilka goda mackor du gör!" Så i vissa sammanhang inte så svårt att vara duktig, säger han med ett leende.

Idag möter han inget motstånd eller misstro mot sitt yrkesval. Däremot händer det att kvinnan som ska förlösas ber om att få en kvinnlig barnmorska även om det inte sker särskilt ofta, säger Henrik Lundius. Han arbetar på Skånes universitetssjukhus i Malmö, Sveriges tredje största stad med invånare från 186 olika länder, enligt stadens egen webbplats.

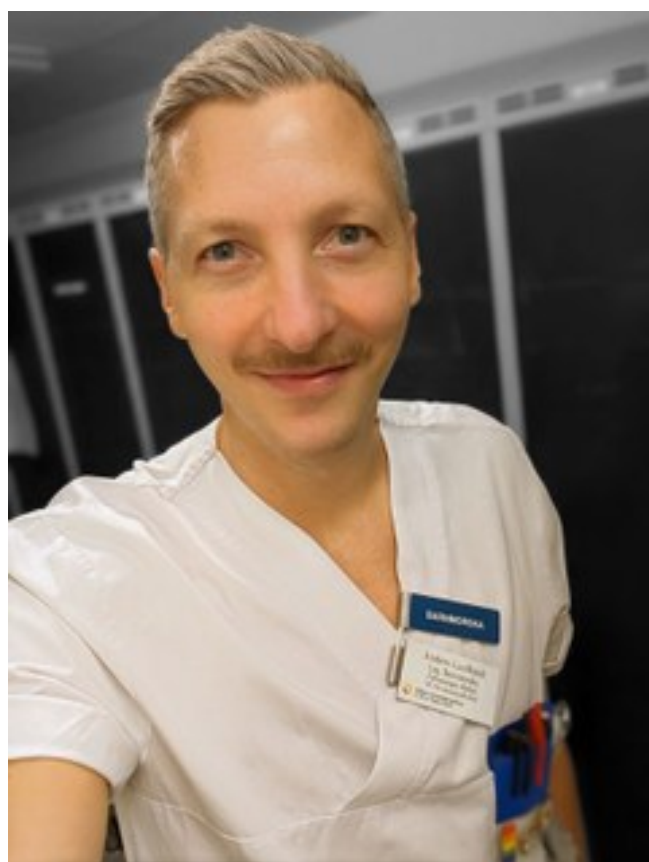
- Hur man än vrider och vänder på det, tar man ett sådant önskemål lite personligt. Men å andra sidan så vet jag inte vad kvinnan varit med om och jag kan ju inte tvinga på henne min hjälp, det skulle kännas som ett övergrepp, säger han.

På ett större sjukhus som det i Malmö, kan det finns möjlighet att få byta till en kvinnlig barnmorska, men det är inte alltid det går när flera förlossningar sker samtidigt.

- Med tiden har jag lärt mig att lösa situationen genom att bygga relation innan jag gör en vaginal undersökning. När kvinnan väl är i förlossning får hon annat att tänka på och efteråt känns det extra fint. Att det funkade även om jag är man, säger han.

Ovanligt manligt stöd

På avdelningen där Henrik Lundius arbetar finns flera manliga läkare, ett yrke som han beskriver som mer medicinskt och tekniskt.

- Läkarna kommer in när det är problem som ska lösas. Att vara barnmorska är mycket mer intimt, ett mer kvinnligt könat yrke. Som barnmorska ska jag ge stöd i en tuff situation.

Då handlar det för kvinnans del om att kunna ta emot det stödet som både är intimt och emotionellt från en man. Det kan kännas ovant, säger han.

Att byta till en mansdominerad bransch finns inte på kartan. Henrik Lundius har mycket roligt tillsammans med sina kvinnliga arbetskamrater, berättar han.

- Det är en otrolig stark och häftig yrkeskär, inte bara barnmorskorna utan också undersköterskorna som vi jobbar tätt tillsammans med. Stämningen när barnet kommer ut och föräldrarna tar emot det är magisk. Men ibland är det otroligt tufft med mycket hög arbetsbelastning då händer det att jag inte hinner kissa på en hel natt.

Inte längre "The only one"

En annan sak Henrik Lundius gläds åt är att han nu inte längre är ensam manlig barnmorska på avdelningen. Vilket han faktiskt var som student under barnmorskeutbildningen. Mannen han såg första dagen visade sig vara en tekniker som skulle hjälpa till med storbilsprojektorn.

För sedan några månader tillbaka har Henrik Lundius en manlig kollega som tidigare jobbat på Helsingborgs lasarett. Han heter Ander Lindbäck och Arbetsliv i Norden har även fått ett samtal med honom.

- Jag arbetade under flera år som sjuksköterska på en ungdomsmottagning och trivdes jättebra där. Att jag specialtutbildade mig till barnmorska var för att jag ville kunna göra gynekologundersökningar och ge preventivmedelsrådgivning, säger han.

Även om Anders Lindbäck var anställd som sjuksköterska av Region Skåne, en av Sverige 21 regioner som ansvarar för hälso- och sjukvården, fick han inte någon lön eller något ekonomiskt bidrag därifrån första terminen på barnmorskeutbildningen som han gick 2018.

- Sedan ändrades reglerna och de resterande två terminerna fick jag lite mer än halva lönen och så fick jag fylla på med lån från CSN. Nu är den ekonomiska ersättningen tack och lov bättre när man går en specialistutbildning. Här i Region Skåne får man hela grundlönen, säger han.

Nya dimensioner som sjuksköterska

Anders Lindbäcks tanke var att efter studierna återvända till ungdomsmottagningen, men veckorna han praktiserade på en förlossningsavdelning öppnade som han beskriver det en ny värld.

- Det var en värld som jag aldrig tidigare satt min fot i och jag upptäckte att den var fantastisk.

Liksom Henrik Lundius möter han enstaka gånger kvinnor som ber om en kvinnlig barnmorska och, som han uppfattar det, av kulturella och religiösa skäl. När det är möjligt kan ett byte ske, men den möjligheten finns som sagt inte alltid.

- Malmö har stundtals ett väldigt högt tryck på förlossningsavdelningen och det kan vara svårt att göra ett byte mitt i ett pass om de andra barnmorskorna har fullt upp. Generellt tycker jag inte att det ska gå att byta, kön är en diskrimineringsfaktor, säger Anders Lindbäck, som också berättar att han under sin sjuksköterskeutbildning inte hade någon praktik kopplad till graviditet och förlossning.

- Då är det svårt att veta att det kan vara så här spännande. Att få vara med i det ögonblicket när ett barn föds är underbart. Jag vill vara en trygg punkt som ser till att allt blir så bra som möjligt.

- Strukturerna upprätthåller den könsdelade arbetsmarknaden

- Män är underrepresenterade inom hela välfärdssektorn. Och med den sektorn avser vi vård, omsorg och skola. Forskning visar att orsakerna i första hand ligger på organisatorisk och strukturell nivå och att insatser för att få fler män att välja jobb i välfärden därför också måste vara på organisatorisk och strukturell nivå.

TEMA

25.03.2024

TEXT: FAYME ALM

Det säger Malin Allert till Arbeidsliv i Norden. Hon är utredare på Jämställdhetsmyndighetens avdelning för analys och uppföljning.

Malin Allert. Foto: Privat

För att minska könssegregationen på arbetsmarknaden och motverka könsbundna studie- och yrkesval arbetar myndigheten utifrån två perspektiv:

- Dels genom att analysera och följa upp utvecklingen i samhället i relation till jämställdhetspolitiken. Till exempel genom att analysera könssegregationen på arbetsmarknaden och i utbildningssystemet – ett kvantitativt perspektiv.
- Dels genom att granska normer och värderingar bakom siffrorna - ett kvalitativt perspektiv.

- Här i Sverige har vi en mycket könssegregerad arbetsmarknad. Majoriteten av alla som arbetar på svensk arbetsmarknad gör det inom ett yrke som är dominerat av det egna könet. Knappt 20 procent jobbar inom ett yrke med jämn könsfördelning, säger Malin Allert och tillägger:

- Men det blir inte hela sanningen för med jämn könsfördelning avses en könsfördelning på 40/60 och inte 50/50.

Myndigheten identifierar att det är arbetsmässiga faktorer som lön, arbetstider, arbetsmiljö som påverkar val av studier och arbete.

Kvinnoarbete ger låg status

Det Jämställdhetsmyndigheten ser som största hindret för att nå en mindre könssegregerad arbetsmarknad är att kvinnodominerat arbete undervärderas. Det framkommer när lönerna jämförs med dem inom motsvarande mansdominerade arbeten, liksom hur arbetsmiljön ser ut och hur arbetet är organiserat.

- Könsmärkningen av yrken har en stark påverkan på könssegregationen på arbetsmarknaden. Jag tror att de flesta har personlig erfarenhet av hur man tänker kring att det skulle finnas kvinnliga eller manliga yrken. Att kvinnor är fortsatt lämpade för de yrkena som finns inom välfärden. Det i sin tur gör att de kompetenser och kunskaper som krävs för att jobba inom välfärdsyrkena blir osynliga. Vilket gör att män som har förmågor för omsorgsarbete inte söker sig dit, säger Malin Allert.

Valen, avhoppet och förändringen

Jämställdhetsmyndigheten har förutom sitt grunduppdrag flera andra uppdrag. Ett av dem gäller Könsbundna studie- och yrkesval som ska "främja samverkan mellan myndigheter när det gäller området könsbundna studie- och yrkesval, detta med särskilt avseende på att hjälpa aktörerna bredda sin rekryteringsbas och behålla befintliga anställda".

- Där pekar vi på betydelsen av organisatoriska och strukturella insatser. Vi behöver rikta fokus mot organisationerna och strukturerna som gör att individer väljer inom system

som skapar och upprätthåller könsskillnader mellan kvinnor och män, säger Malin Allert.

Hon pekar på att studie- och yrkesval kan vara resultatet av en lång kedja av händelser och att insatser behövs längs med hela vägen. Från man gör sitt val fram tills man börjar utbildningen, gör den klar och vidare till inträdet på arbetsmarknaden och att man stannar i yrket.

- Vi ser läckor. Det är mycket vanligare med avhopp bland män på utbildning och från välfärdsyrken. Men det vi också kan se och som är intressant är att det sker förskjutningar på arbetsmarknaden. Vilket lett till minskad könssegregation. Och då är det fram för allt kvinnor som stått för förändringen, säger Malin Allert.

Paulina Brandberg - jämställdhetsministern som vill ta i med hårdhandskarna

Vad kan Norden bidra med som inspiration till andra länder för att öka jämställdheten mellan män och kvinnor? Sveriges jämställdhetsminister Paulina Brandberg kommer med två lite överraskande exempel: Höga skilsmässotal och skötbord för barn även på herrtoaletten.

PORTRETT

25.03.2024

TEXT: BJÖRN LINDAHL, FOTO: MARCUS GUSTAFSSON

Den 11 mars ska Paulina Brandberg leda det årliga nordiska eventet i New York på Commission on the Status of Women (CSW), som är FN:s största årliga internationella konferens för jämställdhet och kvinnors rättigheter.

CSW samlar varje år tusentals deltagare och de nordiska regeringarna reser dit med delegationer där både experter och frivilliga organisationer ingår. I år är temat kvinnors ekonomiska självständighet och ekonomiskt våld.

Det är därför Brandberg redan inledningsvis säger när hon möter Arbeidsliv i Norden, att hon inte tycker att det är negativt att skilsmässotalen ökar.

- Ibland talar vi om skilsmässostatistik som något väldigt negativt. Om vi ser på det över tid så har skilsmässostatistiken gått upp väldigt mycket. Det pratar vi om som om det vore något negativt. Men jag kan se det som ett positivt tecken.

Paulina Brandberg började arbetade 2010 på Åklagarmyndigheten. 2019-2022 var hon senior åklagare på Riksenheten mot internationell och organiserad brottslighet. Hon var tidigare rättspolitisk expert och debattör för Liberalerna när hon utsågs till minister.

- Om vi tittar på tidigare generationer så var det mycket vanligare att männen i huvudsak stod för inkomsterna och kvinnorna som stod för hushållet. I min farmor och farfars generation var det jättesvårt för kvinnor att bryta sig loss från en relation.

- Idag har vi tack och lov fler som har möjlighet att göra det. Så jag kan se en ökande skilsmässostatistik som något positivt – även om man så klart gärna vill se att folk håller ihop och lever lyckliga alla sina dagar.

Paulina Brandberg var ett oväntat namn när det bildades en borgerlig trepartiregering, med stöd från Sverigedemokraterna, den 18 oktober 2022. Hon arbetade som åklagare och var känd både för att hon haft flera uppmärksammade fall av gängkriminalitet och dessutom skrev om problemet på sociala medier. Hon tillhör liberalerna och är dessutom biträdande arbetsmarknadsminister.

Hur är det att vara minister i stället för åklagare? Är det som du trodde det skulle vara?

- Jag vet inte vad jag hade trott, för jag hade inte trott att jag skulle bli minister. Men det är klart att det är stor skillnad. Som åklagare jobbar man otroligt nära människoöden. Som politiker jobbar man med de större strukturerna. Båda delarna känns otroligt meningsfullt.

- Det som jag kan känna är en stor skillnad, som är väldigt frustrerande, är att i politiken så går det så långsamt. Det är så mycket man vill ändra på men som tar tid. I åklagarjobbet går det relativt fort. Bestämmer man sig för att anhålla en viss person kan man göra det samma eftermiddag. Så fungerar det inte i politiken.

Är det något förslag som du har lagt som varit igenom hela processen?

- Jag skrev ju en rättspolitisk rapport till Liberalerna under valrörelsen och delar av den rapporten är nu en del av Tidöavtalet.

Tidöavtalet är en överenskommelse om sju samarbetsprojekt mellan regeringspartierna Moderaterna, Kristdemokraterna och Liberalerna, samt Sverigedemokraterna. Avtalets namn syftar på slottet där förhandlingarna hölls.

Paulina Brandberg vill värderar brottsoffrens intressen mycket tyngre än vad som gjorts hittills.

Punkt tre i avtalet handlar om kriminalitet och gängbrottslighet, som beskrivs som Sveriges viktigaste samhällsproblem, men det finns också lagförslag på jämställdhetsområdet.

- I Tidöavtalet finns det saker som jag är väldigt glad för, som att kontaktförbudslagstiftningen ska förändras.

- En annan del av avtalet är ett skifte, som jag ser som absolut nödvändigt, att vi värderar brottsoffrens intressen mycket tyngre än hittills.

Vill ingripa mot förövarna

- En av anledningarna till att jag gav mig in i politiken överhuvudtaget att jag kände en sådan frustration över att vi känner en för stor ängslighet mot att ingripa mot förövare. Resultatet av det är att vi i Sverige har väldigt många brottsoffer som lever i otrolig stor otrygghet och ofrihet därför att de är rädda.

Våld mot kvinnor är en fråga som UN Women, FN:s enhet för jämställdhet, har drivit hårt. Frågan har också varit ett så kallat Spotlight-projekt i EU under sju år, där 500 miljoner euro har använts i länder i Latinamerika, Afrika och Asien, för att försöka få ned antalet kvinnor som drabbas av våld. Men enligt EU-revisionen är det svårt att se någon effekt av insatsen. Projektet kritiserar bland annat för att allt för mycket av pengarna gick till FN:s byråkrati.

Hur effektivt är UN Women, som får en del pengar av Sverige i att arbeta med de här frågorna?

- Jag tycker absolut att det finns mycket kvar att göra och att det finns en mycket tydlig tanke när man ger biståndspengar till olika länder, att man väldigt noggrant följer upp vart de här pengarna går så att de facto inte blir så att allt äts upp av byråkrati.

- Det är viktigt att göra en avvägning mellan var det gör störst nytta att ge stat till stat-bistånd och var man i stället bör fokusera på att stödja civilsamhället. Det här ligger på biståndsministern Johan Forsells bord, men jag tror absolut att det finns mycket som vi skulle kunna göra mycket bättre när det gäller att säkerställa att pengarna gör reell nytta.

I den utrikespolitiska debatten efter Tobias Billströms utrikespolitiska tal i Riksdagen den 14 februari påpekades det sju gånger att Sverige har halverat sitt stöd till UN Women. Vad är din kommentar?

- Vi är fortfarande världens näst största givare till UN Women. Det tycker jag man bör ha med. Det kan inte vara så att Sverige ensamt ska bära UN Women. Här krävs det att andra länder också tar ett större ansvar. Jag tycker att vi bör vara tydliga med att vi i Sverige förväntar att andra länder tar ett större ansvar.

89 000 kvinnor dödade

Enligt FN:s statistik har en av tre kvinnor i världen utsatts för fysiskt eller sexuellt våld efter att de fyllde 15 år och 89 000 kvinnor dödas i det som kallas könsbaserade mord.

För Paulina Brandberg är de framför allt frågan om kontaktförbudslagstiftningen som hon har engagerat sig i svensk politik:

- Det är ett av skälen till att jag gav mig in i politiken överhuvudtaget. Jag kände en sådan frustration över att vi är för ängsliga för att ingripa mot förövare. Resultatet är att vi har väldigt många brottsoffer som lever i otrolig stor otrygghet och ofrihet därför att de är rädda. Det finns någon annan som begränsar ens liv. Staten kliver inte in och tar sitt ansvar för att styra upp det.

Det är inte tillåtet att ta bilder direkt in i andras hem, påpekar Paulina Brandbergs medarbetare.

- Där behöver vi få till ett skifte, bland annat genom kontaktförbudslagstiftningen, men också genom att vi skärper vissa straffskalor för vålds- och sexualbrott. Vi vill ha fler häktningar och vi vill att man tar större hänsyn till brottsoffer när man beviljar permissioner på anstalter så att det inte ska gå att göra i närheten av bostäder och arbetsplatser till brottsoffer, vilket kan tyckas vara självklart, men så är det inte idag.

Hur mycket ska området som kontaktförbudet gäller utvidgas?

- I dag är huvudregeln att ett kontaktförbud bara gäller i förhållande till en person. Det finns inte något geografiskt område knutet till förbudet. Det finns en viss möjlighet till det som kallas ett utvidgat kontaktförbud. Då kan man kanske i bästa fall få bostadsområdet som förbudszon.

- Vad utredningen föreslår nu är att man ska kunna se på hela kommuner som förbudsområde. Det skulle ge de här utsatta personerna en helt annan frihet; till exempel att kunna åka och handla i en annan del av kommunen eller gå och titta på barnens fotbollsmatch.

Blir det bara ett förbud som den här personen måste följa på egen hand eller blir det någon form av digital övervakning?

- Det ligger också i direktivet till förslaget att vi ska ha flera kontaktförbud med fotboja. Har man det går det en signal till polisen och förbudet blir verkkningsfullt på ett helt annat sätt.

På CSW i New York är också "ekonomiskt våld" mot kvinnor ett tema. Vad handlar det om?

- Ekonomiskt våld är ett sätt att behålla kontrollen över sin partner genom ekonomin. Till exempel i relationer där mannen tar skulder i kvinnans namn, så att kvinnan blir väldigt skuldsatt, vilket gör i sin tur att det blir väldigt svårt att hitta en annan bostad.

- På det sättet kan man behålla kontrollen över den andra personen. Det är tyvärr vanligare än man kan tro. Det finns också ekonomiskt våld i det vi kallar eftervåldet, efter att man har lämnat en relation. Ett problem som jag ofta fått är väldigt utdragna bodelningsprocesser, där den ena parten stretar emot, så att de här processerna tar flera år. Den ekonomiskt svaga parten, som ofta är kvinnan, klarar till sist inte av att bevaka sin rätt för det blir så kostsamt att processa i domstol och få rätt till det man ska ha.

Så ditt råd till unga par är att inte ha en gemensam ekonomi?

- Det skulle jag inte säga, men jag skulle säga att hur kär man än är och hur övertygad man är om att man kommer att leva tillsammans resten av livet, så måste man ändå ha en plan för hur ens ekonomi ser ut om det inte blir på det sättet.

Är det ett budskap som är svårt att sälja till katolska eller muslimska länder?

- Det kan det vara i länder där en skilsmässa i högre grad ses som ett svek eller misslyckande. Det finns också religiösa aspekter vid skilsmässor. Det kan vara väldigt tabubelagt att ens ta upp möjligheten av en skilsmässa framåt i tiden. I synnerhet i samband med äktenskapets ingående är det klart att det förstör ju stämningen ganska lätt om man börjar tala om skilsmässa redan då.

- Men jag önskar att fler skulle tänka i de banorna. Även om det är oromantiskt och även om det är det sista man vill prata om inför ett bröllop så måste man ändå tänka i de banorna, för att behålla sin ekonomiska självständighet.

Paulina Brandberg är född år 1983. Hon bor i Stockholm, är gift och har två barn.

Till sist pekar Paulina Brandberg på en annan del av jämställdheten som skiljer Norden från många andra länder, som hon vill lyfta fram i New York: att männen har en större roll i föräldraskapet.

- Det jämställda föräldraskapet är en nyckel för att uppnå ekonomisk jämställdhet. I Sverige har vi löneskillnader mellan män och kvinnor som är relativt jämställda, fram tills familjen skaffar barn. Då blir det ofta så att männen drar ifrån. Därför tror jag att det är viktigt att tala om vikten av ett jämställt föräldraskap. Och att man pratar om det, inte bara ur ett ekonomiskt perspektiv.

- Det får aldrig framstå som att den som sitter hemma med barn sitter med Svarte Petter. Vi bör betona fördelarna av ett nära föräldraskap från både mamma och pappa. På det sättet skapar vi jämställdhet inte bara ekonomiskt, men också inom familjelivet. Jag vill påstå att det är en nackdel för pappor att de inte har samma nära relation till sina barn som mammorna har. Det är en jämställdhet som vi måste jobba med.

- I Sverige är det många som ser det som naturligt att pappor är hemma med sina barn, på ett sätt som det inte är i andra

länder. Men det är klart att vi fortfarande har mycket jobb att göra men vi ligger långt framför andra länder. Det är en viktig del som jag gärna lyfter fram i internationella sammanhang.

- I Sverige syns det på många olika sätt, som att skötbord inte bara finns på damtoaletter. Det genomsyrar det svenska samhället och jag hoppas att andra länder kan bli inspirerade av det, säger Paulina Brandberg.

Jämställdhetsbarometern 2024: Tre markanta kvinnor har försvunnit från makten

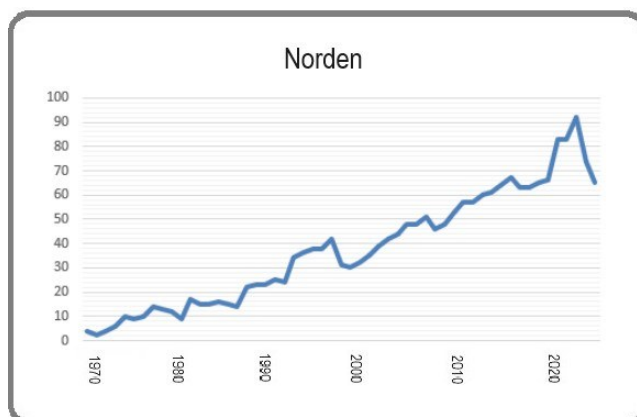
För två år sedan såg det ut som om könsfördelningen på de 24 maktpositionerna i AIN:s jämställdhetsbarometer, skulle vara jämnt fördelade inom något år. Kvinnorna hade då nått upp i 92 poäng, där 100 poäng betyder att de står lika starkt som männen. Men 2023 föll antalet kvinnliga poäng till 72 och i år blir det ett nytt fall, till 65 poäng.

TEMA

25.03.2024

TEXT: BJÖRN LINDAHL

Vad är det som har skett? Den största förändringen för barometern under året som har gått är att Finlands statsminister Sanna Marin avgick den 20 juni 2023 efter att Riksdagsvalet ledde till en ny majoritet i Riksdagen, och att två starka kvinnor i Danmark valde att abdikera: Drottning Margrethe av Danmark, den 14 januari 2024, och ledaren för det största fackförbundet FH, Lizette Risgaard, den 30 april 2023.

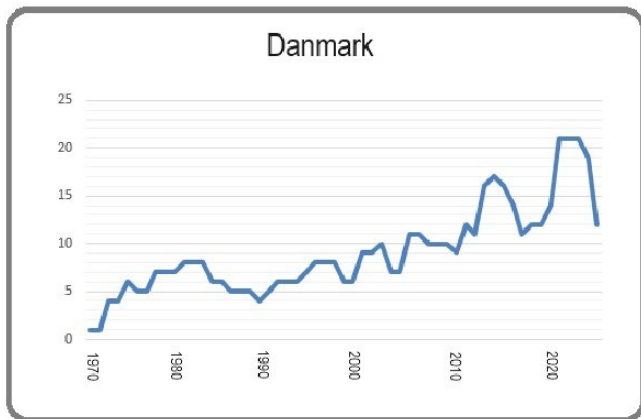

Barometern är konstruerad får statsministern fem poäng, LO-ledare 4 poäng och statsöverhuvuden 3 poäng. Med dessa tre personer förlorade kvinnorna 12 poäng.

Dessutom har flera ministrar i Jonas Gahr Støres regering tvingats avgå på grund av politiska skandaler, vilket drabbade kvinnorna mer än männen. En skandal förde också till vissa ändringar i isländsk politik.

Så här ser det ut land för land:

Danmark

Landet styrs fortfarande av en kvinnlig statsminister, Mette Frederiksen, men för första gången sedan det nordiska samarbetet inleddes på 70-talet är det nu en manlig regent, Frederik X. Drottning Margrethe besteg tronen den 14 januari 1972, kort efter att det Nordiska ministerrådet upprättats året innan. I 52 år har hon lett till att Danmark fått tre poäng varje år i jämställdhetsbarometern.

Kung Frederik X och Drottning Mary på ett officiellt foto. För första gången på 52 år har Danmark ett manligt statsoverhuvud. Foto: Stine Heilmann

Hur relevant är det att ha en drottning i en barometer som först och främst ser på politiska positioner? Svaret är att det är politiska beslut som har bestämt vem som ska vara tronföljare i alla de tre skandinaviska länderna. Den danska grundlagen ändrades för att Margrethe, som den äldste av

Frederik IX:s tre döttrar, skulle kunna bestiga tronen. Även Sverige och Norge ändrade sina grundlagar. I Sverige är kronprinsessan Victoria äldst i syskonskaran, men eftersom ändringen skedde efter att lillebror prins Carl Philip var född har den Sveriges kung Carl XIV Gustav aldrig förlikat sig med att sonen inte blev tronarvinge. Det var det som skedde i Norge, där kronprins Haakon var yngre än sin syster, men där politikerna bestämde att den kvinnliga tronföljden inte skulle gälla den nuvarande generationen.

Lizette Risgaard avgick som ledare för Fagbevægelsen Hovedorganisation, FH, efter att hon anklagats för att ha trakasserat manliga medarbetare sexuellt. FH består av både det tidigare LO och tjänstemannaförbundet FTF och har skapat ett huvudbry för jämställdhetsbarometern. Eftersom både LO och FTF:s tidigare ledare Bente Sorgenfrey bäge ingick i ledningen för FH fick den under några år sex poäng i barometern, fördelade med fyra respektive två poäng på de två kvinnorna. Så avgick Bente Sorgenfrey 2022 och ersattes av Morten Skov Christiansen, som ett år senare också tog över ordförandeskapet för FH. Utvecklingen får avgöra vad som sker när FH en gång får en ny kvinnlig ordförande, om det då är motiverat att ge sex poäng till den personen, eller om det fackliga landskapet ändrat sig.

Finland

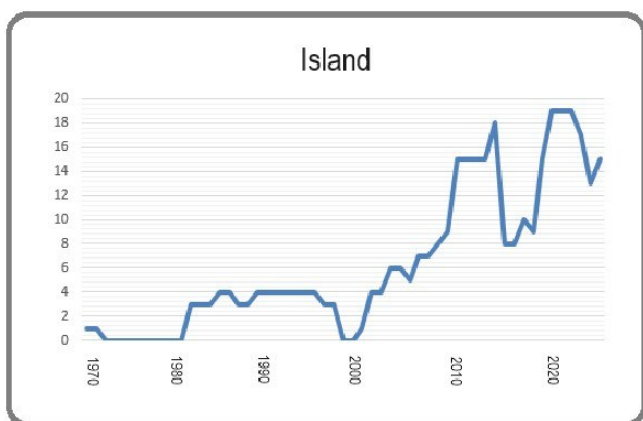
I Finland finns det inga problem för hur poängen ska fördelas på arbetsmarknadens parter. Hittills har ingen kvinna lett vare sig fackförbund eller arbetsgivarorganisationer i Finland. Där blir det som tidigare år noll poäng.

Sanna Marin gav under sin tid som statsminister Finland ett nytt ansikte. Hon blev världens yngsta statsminister när hon tog över efter Antti Rinne 2019. Året efter blev hon också partiförande i det socialdemokratiska partiet. Hon omgav sig med många andra, unga kvinnliga ministrar men stötte ifrån sig en del av de finska väljarna efter att en festvideo spreds på nätet. Hon valde att testa sig själv för att bevisa att hon inte använt kokain på festen.

Den nuvarande statsministern Petteri Orpo tillhör Samlingspartiet, som är det finska högerpartiet. Regeringen är en koalition som består av 19 ministrar. Åtta från Samlingspartiet, sju från Sannfinländarna, två från Svenska folkpartiet och en från Kristdemokraterna. Den tillträdde 20 juni 2023.

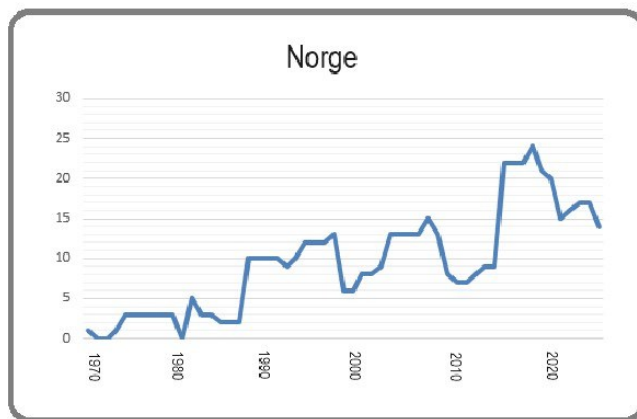
Trots att statsministerposten väger tungt, med fem poäng, i jämställdhetsbarometern, så har det delvis kompensrats av kvinnor på andra ministerposter, så att Finland får tre färre politiska poäng.

Island

Island är det enda landet i barometern som får fler poäng i år, 14 mot 12 poäng 2023. Anledningen är att finansminister Bjarni Benediktsson avgick den 10 oktober 2023, efter att en rapport från Altingsombudsmannen släppts som kraftigt fördömde hans uppträdande i samband med försäljningen av statliga aktier i banken Íslandsbanki. Benediktsson tog snabbt konsekvensen av det och avgick, men eftersom han är partiledare för det isländska Högerpartiet (Sjálfstæðisflokkurinn) och därmed har en nyckelroll för att hålla i hop Katrín Jakobsdóttirs koalitionsregering, ville hon behålla honom i regeringen. Han blev därför utrikesminister istället och bytte plats med Thórdís Kolbrún Gylfadóttir som övertog som finansminister. I barometern ger det ett poäng mer. Dessutom blev det ett byte på justitieministerposten, där Guðrún Hafsteinsdóttir tog över, utan att det berodde på någon politisk skandal.

Norge

Norrmännen har tidigare visat att könsfördelningen på de 24 maktpositionerna kan vara till kvinnornas förmån. De 200 poängen fördelas med 40 till varje land och under statsminister Erna Solberg fick Norge 22 kvinnliga poäng redan 2014. Tio år senare är landet nere i 14 poäng.

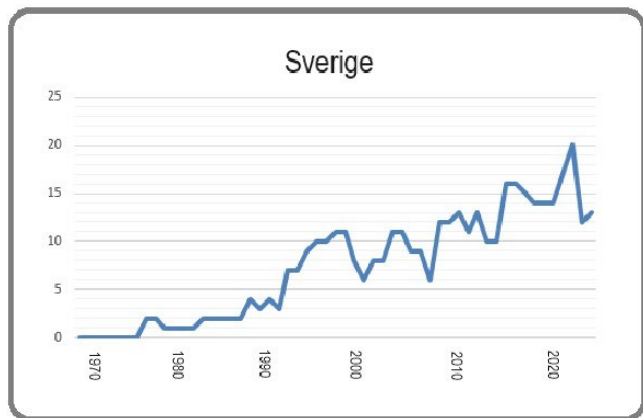
I Norge leds LO av Peggy Hessen Følsvik sedan företrädaren Hans-Christian Gabrielsen dog av en hjärtattack den 9 mars 2021. Det är en av orsakerna till att barometern har klockan 8 den 8 mars som mät punkt. Efter att ha tagit över som fungerande ledare blev Følsvik formellt vald på LO-kongressen 2022.

Det finns många sätt att mäta makten. För första gången är alla gruppledarna för de politiska partierna i det norska Stortinget kvinnor. Det har aldrig skett tidigare påpekar Stortinget i ett pressmeddelande den 8 mars. Foto: Stortinget

I den politiska turbulens som har präglat Norge den senaste tiden är det många ministrar som hamnat i blåsväder. Den norska utrikesministern Anniken Huitfeldt avgick efter att hennes man handlat aktier i ett norskt vapenföretag som regeringen fattade beslut om, medan andra ministrar visade sig ha fuskat med sina masteruppsatser på universitet, eller att de gett välbetalda styrelseuppdrag till vänner. Sammantaget ledde det till att Norge förlorar tre poäng.

Sverige

na Brandberg tog vi också upp frågan om hur viktigt det är med att ha jämställdhet på toppen:

- Det är jätteviktigt, men jag har alltid konsekvent varit emot kvotering eftersom jag inte tror att det är rätt sätt att uppnå jämställdhet. Vi måste hitta andra sätt. Förebilder tror jag är jätteviktigt för att få upp kvinnor på olika höga positioner. Att kvinnor ska känna att det är möjligt. Att höga chefsposter är precis lika självklara för kvinnor som för män. Och det påverkar förstås hur många män och kvinnor som sitter i toppen, svarade Paulina Brandberg.

I Sverige har det bara varit blygsamma ändringar på maktpositionerna. Landet har för första gången fått en kvinnlig rikspolischef, sedan den 1 december 2023. Hon heter Petra Lundh och har tidigare varit riksåklagare och hovrättspresident i Svea Hovrätt.

När hon tillträdde gratulerades hon av Aftonbladet med att ha fått "Sveriges mest hopplösa uppdrag". Strider mellan olika kriminella gäng har lett till att antalet mord och sprängningar i Sverige är högre än i något annat europeiskt land.

Petra Lundh, Sveriges nya rikspolischef. Foto: Nadine Sohier/ Regeringskansliet

Det svenska LO står inför ett ledarskifte efter att Susanna Gideonsson meddelade att hon kommer avgå i vår. Ännu har det inte utkristalliserats sig någon favorit att ta över. Gideonsson avgår på grund av privata skäl.

- Den enkla anledningen är att 2023 var ett riktigt skitår på det personliga planet, sa hon till Dagens Nyheter.

På de politiska posterna är det inga förändringar, men när Arbeidsliv i Norden intervjuade jämställdhetsminister Pauli-

Stor økning i søknader: Islands regjering søker strengere innvandringsregler

Det har vært sterke og hyppige diskusjoner om endringer i Islands innvandringsystem i senere år. Grunnen er en stor økning i asylsøknader som har vist seg å bli svært dyrt for den islandske staten.

NYHET

25.03.2024

TEKST: HALLGRÍMUR INDRÍÐASON

Det var færre enn 900 asylsøknader på Island mellom 2018 og 2021. I 2022 kom det en stor endring. Det året var det 4.495 søknader og året etter var det 4.159.

77 prosent av søknadene i 2023 var fra Ukraina og Venezuela, og disse sto for hoveddelen av økningen. Proportjonelt er dette flere asylsøknader enn i noen av de andre nordiske landene.

Antallet ukrainske søkere er forståelig, siden dette kom rett etter Russlands invasjon. Økningen i søknader fra Venezuela startet i 2019, da innvandringsdirektoratet åpnet opp for disse på grunn av den svært alvorlige økonomiske situasjonen i det søramerikanske landet.

Situasjonen i Venezuela ble evaluert på nytt i november 2022, og konklusjonen var at den hadde forbedret seg. I 2023 ble hundrevis av søknader fra Venezuela avslått.

– Spinner ut av kontroll

I oktober 2022 sa daværende justisminister Jon Gunnarsson i Alltinget at den store økningen i søknader gjorde det nødvendig å innføre strengere innvandringsregler.

– Vi kan ikke la dette spinne ut av kontroll på den måten. Vi har faktisk mindre strenge regler for asylsøkere enn våre naboland, og det betyr at flere mennesker søker seg hit, proporsjonelt, enn til andre steder.

– Dette er fordi vårt regelverk ikke er sammenlignbart med det i andre europeiske land som vi sammenligner oss med, sa han.

Gunnarsson forklarte dette med at uttrykket «ytterligere beskyttelse», som gjelder for mennesker som ikke regnes som flyktninger ifølge loven men som risikerer forfølgelse eller tortur i sitt hjemland, gir bedre beskyttelse enn i naboland.

Island har heller ingen asylmottak for de som venter på at sin søknad skal bli behandlet, så søkerne går rett inn i samfunnet.

Regjeringen har også understreket at det har vært en stor økning i asylsøknader fra folk som allerede har fått beskyttelse i et annet land. Dette kan forklares med to detaljer i Islands nåværende lovgivning.

For det første må myndighetene behandle søknader fra de som allerede har beskyttelse et annet sted hvis søkeren har spesiell tilknytning til landet, eller hvis andre grunner tilsier det.

For det andre må myndighetene behandle en søknad hvis det er mer enn 12 måneder siden den ble sendt. Fordi antallet søknader har økt, har flere av dem ikke blitt behandlet innen denne tidsfristen. Og siden disse må behandles, legger de ytterligere press på asylsystemet.

Regjeringen har pekt på hvor mye ekstra dette har kostet staten. Asylsøkerne har rett på mat og husrom mens de venter på resultatet fra søknaden sin, og det tar også lengre tid å behandle hver søknad.

Med alt dette i mente, la Gunnarsson frem et lovforslag som var ment å endre alt dette, men forslaget fikk ikke tilstrekkelig støtte. Hans etterfølger, Guðrún Hafsteinsdóttir, som tok over justisministerposten i fjor, har nå sent sitt eget forslag til Alltinget etter å ha fått det vedtatt i regjering.

I en artikkel på visir.is skriver hun:

“Det islandske samfunnet står foran større utfordringer på grunn av det raskt økende antallet asylsøknader. Antallet har økt med 3.700 prosent på bare litt over ti år og har påført staten store kostnader – rundt 20 milliarder ISK i 2023 – i tillegg til å være en påkjenning for hele vår infrastruktur.”

Som reaksjon på dette, legger lovforslaget frem enkelte endringer i innvandringsloven.

Strengere regler for beskyttelse

For det første fjernes unntakene for når en søknad ikke skal behandles – noe som rett og slett betyr at vilkårene for vurdering blir strammere.

For eksempel vil en spesiell tilknytning til landet ikke være nok for å få søknaden behandlet, slik det er nå. Ifølge analysen av lovforslaget finnes det ingen slike unntak i innvandringslovgivningen i andre nordiske land.

For det andre vil familien til en person som får innvilget asyl, og så oppholdstillatelse, ikke være kvalifisert for familiegjenforening før to år senere, og da kun hvis tillatelsen til vedkommende har blitt fornyet. Dette ligner på det Danmark gjør.

For det tredje forkortes oppholdstillatelsens varighet fra fire til to eller tre år. Dette er mer på linje med andre nordiske land, ifølge regjeringen.

I uttalelsen som kom med lovforslaget sier regjeringen at asylsystemet er et nødsystem og at det er viktig at de som virkelig trenger beskyttelse får sin søknad behandlet raskt og effektivt.

«Det er viktig at prosedyren ikke forsinkes på grunn av en overbelastet administrasjon når man behandler saker fra søkere som allerede har fått innvilget asyl i et annet europeisk land.»

«Den høye prosentandelen av søknader for beskyttelse fra mennesker som allerede har fått beskyttelse i et annet land, reduserer administrasjonens effektivitet. Som en generell regel blir slike søknader ikke innvilget, eller nesten 90 prosent i 2022, og derfor representerte slike søknader en byrde på systemet uten at dette bidro med ønsket resultat – å gi beskyttelse, økt beskyttelse eller oppholdstillatelse basert på humanitære vurderinger.»

Det er for tidlig å si hvordan dette lovforslaget vil bli møtt, men det har større sjanse til å bli vedtatt av Alltinget enn tidligere forslag. Justis- og utdanningskomiteen må vurdere det først, og etter det burde det være klart om forslaget går gjennom.

Kunstig intelligens – en trussel mot demokratiet?

Hvordan vil kunstig intelligens påvirke demokratiet? Det var det store spørsmålet under markeringen av Nordens dag i Oslo. Det ble advart mot å tro at EUs AI Act kan løse alle våre problemer.

NYHET

25.03.2024

TEKST OG FOTO: LINE SCHEISTRØEN

I Oslo ble Nordens dag i år markert med et arrangement om kunstig intelligens og demokrati. Seminaret var et samarbeid mellom Stortinget, Universitetet i Oslo og Nordisk minister-råd.

Spørsmål som ble stilt var: Hva betyr teknologirevolusjonen vi står overfor for våre demokratier? Hvilke muligheter ligger i å jobbe på tvers av de nordiske landene? Hvordan kan vi overvinne utfordringer, og hvordan kan vi bruke kunstig intelligens for å styrke våre samfunn?

Norden kan bidra

Under møte i Oslo i oktober i fjor, opprettet Nordisk Råd en arbeidsgruppe for å se på hvordan kunstig intelligens (KI) påvirker demokratiet.

– De nordiske landene har en spesiell stilling her, ettersom våre samfunn er bygd på sosial bindekraft, transparens og sterke demokratiske tradisjoner. Derfor har vi besluttet å opprette en arbeidsgruppe for å se på de bekymringer som vi alle deler når det kommer til hvordan ny teknologi kan påvirke den demokratiske samtalen, sa Islands statsminister Katrin Jakobsdottir den gangen.

Gry Hasselbalch (t.v.) i tankesmien DataEthics.eu sammen med moderator for dagens samtale, Eirin Larsen, sjef for sosiale medier i Dagens Næringsliv.

Medstifter av tankesmien DataEthics.eu, Gry Hasselbalch, er med i den nordiske arbeidsgruppen som skal komme med anbefalinger om etikk og kunstig intelligens til myndighetene i Norden.

Hasselbalch har også vært rådgiver inn i EU i forbindelse med det nye AI-regelverket. Målet er å innføre et felles regelverk og en juridisk ramme for kunstig intelligens.

Under seminaret i Oslo deltok Hasselbalch i paneldebatten. Hun understreket at EU-regelverket vil få stor betydning, men at Norden også har mye å bidra med.

- Norden har en god posisjon. Norden har opparbeidet seg rykte som en region i verden som utvikler teknologi og industri som kan svare på noen av de utfordringene som vi står overfor, sa Hasselbalch.

Like spilleregler

Digitaliserings- og forvaltningsminister Karianne Tung (Ap) i Norge har tro på å regulere ved å kombinere EUs regelverk og norske lover.

- EU lager et godt rammeverk, men også det norske lovverket er godt rustet med tanke på bruk av kunstig intelligens. Vi har stort sett teknologinøytrale lover, sa Tung.

Hun understreket at regjeringen skal jobbe raskt for å få EU-regelverket implementert i Norge så fort som mulig.

- Jeg tror det er viktig å regulere også for skape rom for innovasjon. Regulering lager gode spilleregler for hva som er lov og ikke lov. For næringslivet og andre i Norge er det viktig å ha like spilleregler som resten av Europa, sa Tung.

Advarte mot naivisme

Høyrepolitiker Nikolai Astrup var Norges første digitaliseringsminister fra 2019 til 2020. Nå er han stortingsrepresentant i opposisjon.

Sent i fjor høst lanserte Høyre en plan for kunstig intelligens. Partiet la fram flere titalls tiltak, blant annet som skal sikre at KI brukes på en trygg og verdifull måte.

Astrup er opptatt av at kunstig intelligens presenterer utfordringer, men også muligheter. Kunstig intelligens spiller allerede en rolle, eksempelvis i helse og i industrien.

- Nordisk industri har for eksempel mulighet til å bli ledende

på industrielle applikasjoner av kunstig intelligens, mener han.

Leder for Stortingets delegasjon til Nordisk råd Helge Orten (H) og nordisk samarbeidsminister Anne Beathe Tvinerheim (Sp) inviterte til seminar i lagtingssalen på Stortinget i Oslo.

Astrup heier på samarbeid i Norden, men ikke minst i Europa. Han er for en mest mulig effektiv implementering av EUs AI Act. Samtidig kommer Astrup med en advarsel: Vi må ikke tro at vi klarer å regulere bort alle utfordringene som følger med kunstig intelligens.

- Når hver og en av oss, uansett hvor vi sitter i verden, kan ta dette i bruk, så har vi en kjempeutfordring, sa han.

Ifølge Astrup vil det være naivt å tro at ingen vil forsøke å påvirke eksempelvis valg også i Norden, når erfaringer fra andre land forteller slike historier.

Kan ikke regulerer alt

Petter Bae Brandtzæg er professor i medieinnovasjon, tilknyttet Universitetet i Oslo og SINTEF. Han advarer mot å tro at EUs AI Act skal løse alle utfordringer knyttet til kunstig intelligens. Han oppfordrer til å tenke nytt og til å satse på innovasjon.

- Istedenfor å legge masse restriksjoner, må vi lage gode verifiseringsverktøyer, mener Bae Brandtzæg. Han er opptatt av at vi fortsatt skal kunne leve i et velfungerende demokrati.

- Vi må fortsette å ha et åpent samfunn hvor alle kan være i dialog selv om vi har KI-generert innhold, sa professoren.

AI i skolen

Digitaliserings- og forvaltningsminister Karianne Tung (Ap) mener at det er viktig å styrke befolkningens digitale kompetanse. Tung fortalte at hun følger nøye med nå når Sverige og Danmark innfører AI som eget fag på videregående skoler.

- Vi tror ungdommer har mye digital kompetanse, men jeg er faktisk usikker. Joda, de er kjappe til å trykke på skjermer, men hvor mye forstår de egentlig av for eksempel programmering og innhold? Å forstå teknologien, og ikke minst forstå sammenhengen mellom teknologi og samfunn er kjempeviktig, sa Tung.

Petter Bae Brandtzæg mener det kan være lurt å innføre et eget fag i skolen om kunstig intelligens og mediekritikk.

- Vi får ikke den viktige kompetansen ved å sitte på en Ipad

og bruke ChatGPT. Jeg har ikke tro på at barn og unge skal bruke denne typen teknologi før de kan den mediekritiske forståelsen godt, sa Bae Brandtzæg.

EU-direktiv gir nordiske plattform-arbeidere nytt håp

EUs plattformdirektiv er endelig på plass. Det skal hjelpe folk i de nordiske EU-landene som jobber for digitale plattformer som Foodora og Wolt til å få anstendige arbeidsvilkår. I Norge løste er det med en endring i arbeidsmiljøloven allerede ved nyttår.

NYHET

25.03.2024

TEKST: LINE SCHEISTRØEN, FOTO: BJÖRN LINDAHL

Etter månedsvis med krangling ble EU-landene nå i mars enige om plattformdirektivet.

Det opprinnelige forslaget er fra 2021. EUs plattformdirektiv skal regulere arbeidsforholdene for folk som jobber eller tar oppdrag for digitale plattformer som Foodora, Wolt og Uber. I dag anslås det at 28 millioner europeiske arbeidstakere jobber på digitale plattformer. Ifølge EU-kommisjonen vil tallet øke til 43 millioner arbeidstakere i løpet av året.

Det viktigste i direktivet er at det blir en klarere avgrensning av hvem som er arbeidstakere og hvem som er selvstendige oppdragstakere.

Det blir imidlertid opp til hvert enkelt EU-land å fastsette noen egne kriterier. Men dersom plattformene kontrollerer faktorer som lønn og arbeidstid, skal arbeiderne regnes som ansatte, ifølge det nye direktivet.

Personer som jobber for digitale plattformer skal nå få alminnelige arbeidstakerrettigheter, som feriepenger, pensjon og lønn under sykdom.

Plattformdirektivet har møtt sterk motstand fra store internasjonale selskaper. Også innad i EU har det vært uenighet.

Spent på hva selskapene gjør

Stine Rasmussen jobber ved Aalborg Universitetet i Danmark. Hun har med interesse fulgt debatten om plattformdirektivet.

Tidligere har hun sammen med forskerkolleger i Norden sett på konsekvensene av plattformøkonomi i nordisk arbeidsliv.

- Hvorvidt plattformarbeidere er lønsmottakere eller selvstendig næringsdrivende har fylt mye av den danske debatten. Flere plattformselskaper, for eksempel innen renhold og matlevering, er kritisert, spesielt av fagbevegelsen, for ikke å ville ta arbeidsgiveransvar, fordi de oppfatter de som jobber for eller via plattformene som uavhengige.

Når det er enighet om de danske kriteriene, forventer Rasmussen at det vil bidra til å skape bedre arbeidsforhold for dem som jobber for digitale plattformer.

Hun mener det vil bli interessant å se hvordan plattformselskapene reagerer på direktivet.

- Plattformselskapene som opererer i Danmark står overfor store endringer i konseptet sitt, fordi det vil være vanskeligere for dem å bygge en forretningsmodell rundt ansatte fremfor selvstendig næringsdrivende, sier hun.

Algoritme-styring

I tillegg skal det ikke lenger være mulig å bruke algoritmer i oppgjør til å for eksempel sparke en som jobber for tjenesten.

- Dette er positivt fordi vi vet fra pågående dansk og norsk forskning at arbeidsmiljøet kan bli negativt påvirket når arbeidet styres gjennom algoritmer, for eksempel i form av å oppleve stress og jobbe under høyt tidspress, sier Rasmussen.

Høsten 2019 aksjonerte syklistene i Foodora i Oslos gater. Kravet om kollektivavtale ble oppnådd.

Hun stiller imidlertid spørsmål ved om det er tilstrekkelig synliggjøre bruken av algoritmer.

- Hos enkelte plattformselskaper er bruken av algoritmer ganske komplisert, hvor det til tross for mer åpenhet fortsatt kan være vanskelig å gjennomskue for eksempel nøyaktig hva algoritmen gjør eller hva som skjer med plattformarbeidernes arbeidsforhold og arbeidsmiljø når plattformselskapene endrer algoritmene, sier Rasmussen.

Ny regel på plass i Norge

I Norge er det liten grunn til å tro at plattformdirektivet kommer til å få noen stor betydning for de som jobber for digitale plattformer.

Årsaken er at det fra nyttår ble det innført en ny regel om at fast ansettelse skal legges til grunn med mindre oppdragsgiver gjør det overveiende sannsynlig at det foreligger et oppdragsforhold.

Det er nå arbeidsgiveren som har bevisbyrden når det gjelder å bevise at en plattformarbeider er oppdragstaker og ikke en arbeidstaker.

I Fellesforbundet i Norge er man fornøyd med endringen som ble gjort i arbeidsmiljøloven, forteller Fredrik Winger-Solvang. Han er faglig sekretær i Oslo Transportarbeiderforening, Fellesforbundets avdeling 4.

- Vi har allerede bestemt hvordan dette skal være i Norge, så det er det vi forholder oss til, sier han.

Erfaringer fra «Rosastreiken»

I 2019 gikk syklistene hos Foodora til streik for bedre lønn og arbeidsvilkår. Den ble kjent som «Rosastreiken». Resultatet ble en tariffavtale gjennom Fellesforbundets avd. 004 Oslo transportarbeiderforening.

Winger-Solvang sier at forbundet har gode erfaringer med Foodora som motpart. Foodora er medlem i arbeidsgiverorganisasjonen Virke.

– De har tatt arbeidsgiveransvaret seriøst, sier han.

Ny kampanje

Nå har Fellesforbundet i Norge en kampanje mot Wolt i et forsøk på organisere sjåførene.

Oslo Transportarbeiderforening, Fellesforbundets avdeling 4), håper å kunne verve nok medlemmer til etter hvert å kunne reise krav om tariffavtale også i Wolt.

Wolt-sjåfør i Trondheim, Anastasios Mertzanis, sa følgende til avisa Nidaros:

– Vi jobber som slaver. Vi har ingen arbeidskontrakt og ingen rettigheter. Wolt kan endre avtalen underveis. Dersom en kunde klager på en levering, kan Wolt trekke betalingen til sjåføren helt eller delvis.

Fredrik Winger-Solvang deltok under markeringen i Oslo. Det var også markeringer i Trondheim og Bergen.

Han mener det er sannsynlig at Wolt-sjåførene etter endringene i arbeidsmiljøloven er å anse som arbeidstakere og derfor bør ansettes.

Nordbor - utställningen som visar 500 år av nordisk historia

Vad kan man göra inför Nordens dag den 23 mars för att känna sig lite nordisk? En aktuell möjlighet är att se den stora utställningen Nordbor på Nordiska museet i Stockholm.

NYHET

19.03.2024

TEXT: BJÖRN LINDAHL, FOTO: HENDRIK ZEITLER/NORDISKA MUSEET

Utställningen har kallats "perfekt" av Svenska Dagbladet. Den har planerats i fem år och försöker ge en sammanhållen berättelse om livet i Sverige och Norden under 500 år. Den består av 4 000 föremål, bilder och arkivmaterial som presenteras i 27 salar högst upp i museet.

Det låter överväldigande, men rummen är som stora allkonstverk, i ett fyrverkeri av färger och former, där innehållet i montrarna spiller över i rummet utanför och där det finns rikliga möjligheter att interagera med det man ser.

Spännande rum har skapats, där formgivningen av det som är runt föremålen är en viktig del av upplevelsen.

Några små tekniska fel är det, bara en vecka efter öppningen, som när vi försöker skriva något fyndigt med en digital gås-fjäderpenna på ett digitalt pappersark i rummet som visar hur tryckfriheten växer fram.

- Tyvärr fungerar den inte just nu, säger en vänlig kvinna som visar sig vara en av producenterna av utställningen, Ylva Lewenhaupt.

Vi tar tillfället i akt och gör en snabb intervju med henne i stället, om tankarna bakom utställningen, som att den delats upp i fyra årstider. Inledningsvis snöar det längs väggarna och glittrar av glaskristaller i taket, så blir det varmare och grönare.

- Det är alltid en utmaning att ta ett så stort grepp över en så lång tid. Då måste man tänka på vad man kan göra för att binda ihop berättelsen. Våra formgivare var väldigt visuellt innovativa. Vi ville få in årstiderna i utställningen då de är en viktig aspekt av hur vi lever i Norden. De präglar våra liv på så många sätt. Klimatet och naturen ger utställningen en inramning som leder oss framåt, säger Ylva Lewenhaupt.

Ylva Lewenhaupt har tillsammans med Matti Shevchenko Sandin och Hanna Leijon varit utställningsproducenter. Elna Nord har varit projektledare. Foto: Björn Lindahl.

Själva har vi inte varit på Nordiska museet sedan barnsben, när det var roligare att leta efter fossiliserade trilobiter i stengolvet än att studera föremålen i de sterila glasmontrarna. Men mycket har hänt i museivärlden sedan dess.

- Det är väldigt visuellt nu för tiden. Man vill engagera många sinnen, det är en genomgripande trend i museivärlden. Man vill göra saker, man vill se saker, man vill höra saker. Det som inte är så vanligt är att vi har specialskriven musik till alla rum och årstider.

- En annan skillnad mot tidigare utställningar är att man försökt ta fasta på människoöden. Att plocka in personerna bakom föremålen i berättelsen, säger Ylva Lewenhaupt.

Det sker genom skärmar där man kan höra personer från den tid som beskrivs genom föremålen, berätta om sina intryck, som Samuel Kiechel (1563–1619) som var son till en välbärgad handelsman från Ulm. Hans resedagbok från Norden 1586 är en av ytterst få samtida beskrivningar av Sverige och i viss mån Danmark.

Han var inte särskilt imponerad av Stockholm: "är det här verkligen en huvudstad?" frågade han sig. Men han blev imponerad över samiskt hantverk och köpte med sig många skinnskor som verkligen höll fötterna varma.

På 1800-talet har kafékulturen börjat utvecklas och borgerskapet har råd att beställa porträtt av sig själva.

150 år senare berättar Catharina Forsberg (1736–1788) om hur hon utbildades till barnmorska och valdes ut delvis för att hon hade "smala, långa händer, som kunde rädda liv". Men ibland ställdes hon inför det fruktansvärda valet om det var kvinnan eller barnet hon skulle rädda.

En skillnad mot om utställningen hade gjorts i Norge är att nästan alla personerna som berättar sina livsöden, gör det på rikssvenska och inte dialekter. Det skulle aldrig ha skett i Norge, känner vi oss ganska säkra på, där dialekterna utgör en så stor del av identiteten.

- Det är alltid en avvägning med språket och hur tillgängligt det ska vara. Vi har inga norska eller danska representanter i våra filmberättelser. Men vi har en estnisk kvinna och tre samiska personer som talar både sitt eget språk och svenska med dialekt.

Det är bl a Kristoffer Sjulsson (1828 – 1908) som vi möter som en ung pojke innan han blev renskötare. "Snart ska jag sluta sova mellan lakan i den varma sängen" säger han och både glädes sig över att följa renhjorden och stålsätter sig samtidigt.

Det som slår oss är inte först och främst att utställningen är så nordisk, utan att det samiska lyfts fram, inte bara för 500 år sedan när det bara bodde 1,5 miljoner människor i hela Sverige/Finland, men upp igenom historien. Det finns samiska föremål i nästan varje monter.

Att det är just Nordiska museet som gjort utställningen Nordbor är inte en tillfällighet. För det finns få personer som gjort så mycket för att lansera begreppet "Norden", som museets grundare Arthur Hazelius (1833–1901), som öppnade sitt första skandinaviska museum, 1873, där folkdräkter visades upp på vaxdockor i naturlig storlek. Hazelius var en av de första som förstod att samla in föremål och dräkter inte bara från överklassen utan också från allmogen. Han hade också ett speciellt öga för samerna, och Nordiska museet, som samlingarna kallades från 1880, har den största samlingen av samiska föremål i hela världen.

Många känner igen föremålen från 60- och 70-talet, när papparollen började ändras.

- Det här är Nordiska museets unika berättelse, en historia som ingen annan kan berätta. Nordbor grundar sig på museets omfattande samlingar som byggts upp under mer än 150 år. Med fokus på Sveriges historia, inom en övergripande nordisk ram med kopplingar till våra grannländer, skildrar vi livet i Norden genom att utgå från verkliga människooöden och enskilda personers liv, säger danska Sanne Houby-Nielsen, styresman på Nordiska museet, i ett pressmeddelande.

När vi närmar oss slutet av utställningen och kommer till vår egen tid, blir antalet föremål färre. Till slut kommer vi till ett rum med en cirkel av det som kan se ut som tillfälliga saker, men som alla symboliserar ett livsöde, som ett litet lejon i plast. Den har valts ut av Erick, född 1990 i en renskötarfamilj i Sápmi.

Som tonåring kom han ut som homosexuell och flyttade till Stockholm. Han träffade då sin partner och de bestämde sig för att adoptera en liten pojke från Sydafrika, vilket just hade blivit möjligt för samkönade par.

Ett plastlejon som köptes in till adoptivsonen från Sydafrika. Foto: Björn Lindahl.

- Kärleken kom direkt på barnhemmet. När jag fick hålla honom mot bröstet för första gången ville jag inte släppa taget, skriver Erick.

Det är ett enormt språng från en av de första personerna som presenterades på utställningen, Lars Nilsson från Pite Lappmark. Hans barnbarn ramlar ned i en brunn och han hämtar rep, ber till gudarna och slår på sin samiska trumma för att rädda pojken. För det blev Lars Nilsson dömd till döden för trolldom och avguderi och brändes på bål 1693.

Sådant kan man fundera över inför Nordens dag.